

AGU VISSSEL

HOBUSEVARGAD
JA HARITLASED

1.

Kui Paunvere koolivennad kõstri juures külas käisid, targutas Toots vana koolitahvli juures, et miks need «veikemehed» ikka maja sehkendamist korstnast alustavad. Tegelikult võiks korstnast alustada küll, mõnikord peakski maja ehitamist alustama just korstnast. Muidugi, peale tuleb hakata korstna alustamisest otsast ja ahjudest-pliitidest.

Kui kooliühtsust võrrelda maja ehitamisega või kodu loomisega, siis meie praegune haridusplatvorm tähendaks selles võrdluses hõa perenaise asjalikku plaani — kodukord, kastrulid, kardinad, mööbel jne. (Ka NO 31. dets. 1988, «Mis ühist on haridusplatvormil ja Tallinna linnal».) Õpetajad ja pedagogikateadlased teavad arusaadavalt eelkõige kooliseinte vahel toimuvat. Kuidas aga arvestada, planeerida ja juhtida kõikvõimalikke hariduselus olulisi kooliväliseid mõjureid? Siinkohal kõlbakski öelda: reaalne oleks alustada korstnast ja küttekolletest, s.o. süsteemist, mille kaudu energia majja tuuakse. Konkreetset — mitmeid kooliväliseid mõjusaid jõude võiks koondada ja käivitada hariduse väärtustamise kaudu. Hariduse väärtustamine pole aga ainus oluline seos kooli ja ühiskonna vahel. Väga tähtis on veel eetiline keskkond. Eenok Haamer ja paljud teised on otsesõnu tunnistanud eetika hariduse vundamendiks. Võib ölla, on eetika tõesti kõige tähtsam. Käesoleva jutu tähendust see ei vähenda, sest vundamenti ja korstnajaalga saab suurema tülika ka üheaegselt ehitada. Alustaksime väärtustamise temast kui jõupärasemast. Pealegi on siin hõlpsam jõuda konkreetsemale tasandile, mõnda külge isegi mõõta ja rublades hinnata.

Hariduse väärtustamise mõte pole uudis. Veel käesoleval talvel lausus akadeemik Boris Tamm nii: «Suurim ressurss kolmanda aastatuhande eel on inimintellekt, tema loomevõime, tema tarkus. Seetõttu peab haridus ja intellekti treening omama absoluutselt esimest prioriteeti mis tahes mõistliku arengu strateegias.» (Horisont, 1989/1.) Üleliidulisel hariduskonverentsil pühendati kuuldavasti sellele temale oodatust vähem tähelepanu. Tsiteerimist väärib hariduse humaniseerimise ja isiksuse harmoonilise arengu sektiooni nimel esinenud Rolan Bõkov: «On vaja luua kõrge riiklik ja parteiorgan, kes suudaks tegelikku olukorda analüüsida.» ja lisab: «Mulle tundub, et see organ saab olla vaid NLKP Keskkomitee Poliitbüroo, NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja NSV Liidu Ülemnõukogu tasandil.»

Eesti tavadesse on juurdumas püüd keerulisi asju «edasikaebamise» asemel kohapeal selgitada. Püüame seda vaimu järgida. Nagu iga probleemi puhul, nii võib ka hariduse väärtustamisel tuua esile erinevaid külgi. Kõige sagedamini tõstetakse sellest mõistest rääkides esile järgmisi vajadusi: 1) õpilase õppimispuuu olemasolu; 2) õpetaja töö kõrgem hindamine; 3) kõigi haritud inimeste töö kõrgem hindamine; 4) koolitamise käsitlemine ühiskonna arengu põhitingimuseks. Mitmel pool on hariduse väärtustamist põhjalikult uuritud. Üks soliidsemaid kogemusi selles asjas oleks inimkapitali teooria koolkonna tegevus.

2.

INIMKAPITALI TEOORIA ON ÄRA PROOVITUD

Inimkapitali teooria sünniaastaks loetakse 1962. Selle loojatena on tuntud T. Schultz, G. Becker, J. Mincer, H. Johnson, M. Blaug jt. Õpetuse tuumaks on seisukoht, et kapital toob tänapäeval kõige paremini sisse haridusse panduna. Nimetatud teooriast, selle matemaatilise aparatuurist ja arengust saab ülevaate ka vene keeles, V. Klotskovi raamatust «Hariduse ökonomika: illusioonid ja faktid» (1985). Nende ideede kaks aastakümnet kestnud rakendamise tulemustest on lugeda UNESCO venekeelses ajakirjas «Perspektivõ». Selle väljaande kõik 1987. aasta neli numbrit käsitlevad ühiskonna ja hariduse suhteid. Meile pakub kõige rohkem huvi teine number, mille kaht artiklit järgnevalt kasutame.

Elus on kõik keerulisem kui paberil ja inimkapitali teooria rakendamine põhjustas kohati teravat kriitikat. Keith Lewini kirjutises «Hariduse finantseerimise probleemist» tuuakse välja järgmised ebasoovitavad nähtused, mis hariduse finantseerimise paranemisega kaasnevad. 1) Diplomeeritud spetsialistide tööpuudus, sest õppeasutuste lõpetajate arv kasvab enamikus maades kiiremini kui majanduse tase. Teisalt tekitab tööpuudust ka töövõime kasv. 2) Migratsiooni tõttu kipuvad ajud ära voolama, mistõttu läheb kaduma osa haridusse pandud summasid. Me teame väga hästi, et migratsioon toob kaasa veel palju teisi soovimatuid nähtusi. Näiteks keelte parem õpetamine põhjustab ka pruutide ja peigmeeste kahjudega ekspordi. 3) Suurendav tööandjate nõudeid, mis koormab omakorda haridussüsteemi. 4) Diplommiaania. Tööturul saab põhitruumiks diplom. Töötajad avaldavad selletõttu survet õppeasutustele. Õppetöö kipub sellise surve mõjul muutuma formaalseks. 5) Ebavõrdsuse süvenemine. Haridussüsteemile antud vahendid tavadsevad tegelikkuses soodustada eliitkooli, aga kitsamais oludes hajuvad tulutult. Raskustes olevale koolile ei piisa raha andmisest, tuleb kõrvaldada takistused raha kasutamisel.

Inimkapitali teooria rakendamisel ilmnunud plusse ja miinuseid püüab kaaluda Aldo Visalberghi, Euroopa Hariduskeskuse (Centro Europeo dell' Educazione, Frascati, Itaalia) president artiklis «Kas hariduse jaoks on otstarbekas kokku hoida?» Autor leiab, et on küll otstarbekas. Kogemused ja uurimused lubavad teha järgmisi üldistusi. 1) Arengumaades on kasulikum paigutada kapitali mitte tootmisse, vaid just algharidusse. 2) Riigikapitali teenib seal paremini kui erakapital. 3) Kesk- ning kõrghariduse kohta arengumaades ja arenenud riikide hariduselus ei sõandata sõnastada nii selgeid seoseid. Väidetakse, et lõppastmes ei too kulutused haridusele siiski kunagi kahju. Haridus käib küll rikkusega kaasas, mis aga ei tähenda veel, et ta oleks rikkuse põhjus. Pigem on haridus rikkuse tunnus.